

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologických a historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

**Sudetoněmecká otázka v západočeském regionu po
skončení první světové války**

Lucie Šámalová

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Plzeň 2011

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, květen 2011

.....

Ráda bych upřímně poděkovala panu PhDr. Lukáši Novotnému, PhD. za obětavé vedení bakalářské práce.

ÚVOD	5
1. HISTORIE	7
1.1 První tisíciletí	7
1.2 Středověk	7
1.3 Němečtí husité	8
1.4 Habsburská monarchie	8
1.5 České národní obrození	9
2. PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA	10
2.1 Uprostřed Evropy	10
2.2 Domácí a exilová politika během první světové války.....	10
2.3 Německé nároky na sebeurčení	11
3. VZNIK ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU	13
3.1 Od habsburského soustátí k Československu	13
3.2 Německý převrat.....	14
3.3 Konec německých sudetských provincií.....	16
4. SITUACE PO VZNIKU ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY	18
4.1 Generální stávka 4. března 1919.....	18
4.2 4. březen 1919 v Kadani	18
4.3 Národnostní poměry v Plzni	20
4.4 Protiněmecké nepokoje v Plzni a případ Pavlíny Kalserové.....	21
4.5 Nástup německé reprezentace	24
4.6 Mírová konference v Paříži.....	24

4.7 Ústava ČSR a řešení německého postavení.....	26
4.8 Jazykové právo německé menšiny	28
4.9 Němečtí Židé	29
4.10 Cheb	31
4.11 Parlamentní volby v roce 1920	32
4.12 Projevy německého nacionalismu na západě Čech v roce 1920....	34
4.13 První roky republiky	36
4.14 Německá účast ve vládě	37
5. ZÁVĚR.....	39
6. RESUMÉ.....	40
7. LITERATURA A PRAMENY.....	41
8. PŘÍLOHY	44

ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila sudetoněmeckou otázku v západních Čechách po skončení první světové války. Jejím cílem je přiblížit čtenáři dobu, ve které vznikal první československý stát, a ukázat, jaký vliv na jeho utváření měli sudetští Němci.

Toto téma jsem si vybrala na základě osobního zájmu. Daná problematika mě zajímá kvůli tomu, že pocházím ze západočeských Sudet, konkrétně z malé obce Úlice, která se nachází zhruba 10 kilometrů od hraniční čáry Sudet a Čech. Ještě v dnešní době obyvatelé této oblasti vnímají patrný vliv německého obyvatelstva v naší obci a okolí. Místní hřbitov je z větší části německý, což se stává jednou z atraktivit této lokality, díky níž dodnes existuje čilý cestovní ruch ze strany německého obyvatelstva. Také proto bych se chtěla zabývat mimo jiné vztahy mezi Němci a Čechy, které byly po skončení druhé světové války a následném odsunu Němců téměř na bodu mrazu. Dané téma je ale velmi obsáhlé, já se proto dostanu pouze na přelom 20. a 30. let dvacátého století.

Ve své práci se budu věnovat zejména problematice sudetoněmecké otázky po skončení první světové války; mám na mysli především negativní vztah německého obyvatelstva k nově vzniklému státu Československo v roce 1918. Zaměřím se také na vzájemné soužití českého a německého obyvatelstva a na závěr na vstup dvou aktivistických německých stran do československé vlády v roce 1926, který se stal předmětem diskuzí.

V úvodu práce se v krátkosti zaměřím na historii počátečního osidlování Čech a Moravy Němci, které souvisí s přeměnou středověké společnosti na přelomu 12. a 13. století. Dalšími důležitými obdobími soužití obou národů byly husitské války a doba pobělohorská. Zásadním mezníkem je také doba národního obrození a revolučního roku 1848.

První světová válka a události bezprostředně následující předznamenaly limity vzájemného soužití obou národů ve společném státě. Stručně shrnu domácí politiku včetně té exilové. Kvůli rozporům v soužití národů došlo k několika ozbrojeným konfliktům, zmíněny budou především ty z března roku 1919. V samostatné kapitole

se věnuji březnovým událostem v Kadani, která sice svou polohou nespadá do západních Čech, ale události zde patří mezi nejtragičtější.

V kapitolách, které následují, se zaměřím na západní Čechy a vývoj sudetoněmecké otázky. Důležité pro mou práci jsou také vztahy Čechů a Němců v Plzni. Ta se sice nenacházela v oblasti Deutschböhmen, ale žilo zde početné německé obyvatelstvo a národnosti poměry byly napjaté. Tomu nasvědčuje i případ Pavlína Kalsarové, který se pokusím čtenáři osvětlit.

Další kapitola zanalyzuje vznik československého státu a jeho dotváření na počátku 20. let 20. století. Pokusím se přiblížit také následné soužití obou národů a vznik historicky první československé ústavy z roku 1920. Československý stát nemohl vzniknout bez mezinárodní mírové konference v Paříži a mírových smluv ve Versailles a Saint – Germain-en-Laye. V důsledku přijetí ústavy, ve které je československý jazyk prohlášen jazykem oficiálním, vzniká problém jazykového práva německé menšiny. Proto v práci uvádím na konkrétních příkladech, jak se mohla po jazykové stránce cítit německá menšina.

Na přelomu let 1919/1920 nepokoje na západě Čech přetrvávají. Jedná se hlavně o města Aš, Cheb a Františkovy Lázně. Zmíním pomníkové incidenty, které prohloubily už tak dost napjaté vztahy mezi oběma národnostmi.

Následují důležité mezníky samostatného státu, jako parlamentní volby v roce 1920, první československé sčítání lidu v roce 1921 a na závěr shrnu vstup aktivistických německých stran do parlamentu v roce 1926 a jmenování dvou německých politiků do Švehlovy vlády.

Literatura k danému tématu je velice bohatá. Z autorů bych chtěla zmínit především Františka Peroutku, který se ve svých dílech detailně zaměřuje na vznik Československého státu. Významnými historiky tohoto období jsou také Zdeněk Kárník a Václav Kural. Z německých autorů cituji především Johanna Wolfganga Brügelu a Franka Boldta. Odborné články použiji především ze sborníků *Minulosti západočeského kraje* a z literatury faktu *Přísně tajné!*. K datům ze sčítání lidu v roce 1921 mi pomohl článek Gabriely Šamanové, který vyšel v časopise *Naše společnost*.

1. HISTORIE

1.1 První tisíciletí

Už v procesu osidlování střední Evropy se západoslovanské kmeny dostaly do styku a konfrontace s konglomerátem germánských kmenů. V roce 788 se střetly franské houfce s Avary uvnitř západoslovanské sídelní oblasti a začaly od západních Slovanů požadovat tribut a vynucovat si příslušná ujednání. Tyto požadavky se začínají datovat rokem 805. První český kronikář o tři století později napsal, že „Čechy tehdy jako tribut odváděly Frankům každoročně 500 marek stříbra a sto dvacet kusů hovězího dobytka.“¹ V roce 895 se na řezenském říšském sněmu všechna knížata Čechů ze země slovanské (*de Sclavonia omnes duces Boemanniorum*) podřídila východofranckému panovníku.

1.2 Středověk

Od roku 1002 jsou již Čechy označovány za říšské léno. „Nenáležely tudíž už jako tributární stát s volně zahraničněpolitickou závislostí k německé periferii, tak jako za franských dob, nýbrž podle právní definice toho poměru, jenž se v 10. století utvořily, platily již za partnera lenního svazku, a v tom smyslu byly též vystaveny zásahům německého krále.“² Rok 1200 považují historici za přelom epoch, kdy se podle Františka Palackého rozpadá prvotní slovanská demokratická rovnost a začíná se prosazovat prostřednictvím německého souseda západní vzor feudálního zřízení aristokraticko – válečnické. Od těchto dob povýšili čeští vévodové na krále, mezi německými říšskými knížaty byly těmi nejvznešenějšími. Koncem tohoto století nastala také další vlna německého osidlování Čech. Kolonisté přicházeli do země zprvu z Bavorska a Rakouska, poté ze Slezska a Saska, z Frank a z Durynska, Vestfálska, Vlámka, Porýní a kraje kolem Mosely.

Téměř po celý středověk byly české země ovlivňovány svým německým sousedem, ať už šlo o vztahy státoprávní či kulturní a civilizační vlivy. Z Německa,

¹ Ferdinand Seibt, Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. Praha: Academia, 1996. str. 36.

² Tamtéž str. 54.

resp. přes ně přicházely do českých zemí např. románský a gotický stavební sloh, německá kolonizace se svým psaným zákupním právem, nový typ městského osídlení atd.

1.3 Němečtí husité

Husitské hnutí se v německém sousedství setkala s pozitivním ohlasem. Jedním z důležitých německých reformátorů té doby byl Mikuláš z Drážďan, který rozšiřoval revoluci v Horním Sasku a roku 1417 byl jako první mučedník mezi německými husity upálen. Německých husitů, kterých se nakonec zmocnila inkvizice, byla celá řada. Proto nepřekvapí, že Husova díla poprvé netiskli v Čechách, nýbrž v osmdesátých letech 15. století v Německu.

1.4 Habsburská monarchie

Po roce 1526 vstoupil do českoněmeckého vztahu nový faktor – Habsburkové a „jejich“ říše. Tím se obyvatelé českých zemí dostali do styku s jinou částí Německa. Stavovské povstání v roce 1618 a následná porážka žoldnéřského vojska na Bílé hoře 8. listopadu 1620, která byla vybojována za necelé dvě hodiny, měly vliv na dalších tři sta let českých dějin. Důsledky třicetileté války těžce zhoršily postavení Čechů i českého státu. Země zpustla, počet obyvatel klesl o třetinu. Došlo k utužení poddanství, které v některých svých rysech nabylo rázu tzv. druhého nevolnictví. „Takřka zanikl český rytířský stav, drobná šlechta. Většinu pozemkového majetku držela nová, cizí a Habsburky obdarovaná šlechta, španělská, italská a především německá, která cítila vazbu především k dynastii a nikoli k zemi nebo české většině selského obyvatelstva.“³³ Utužila se habsburská centrální moc a oslabilo postavení české státnosti. To mělo za následek mj. pokles role češtiny a naopak prosazování němčiny jako výhradní úřední řeči, což bylo pro českoněmecký vztah enormně důležité (hlavně v éře osvícenského absolutismu za panovníků Marie Terezie a Josefa II.)

³³ Václav Kural, Češi, Němci a mnichovská křižovatka. Praha: Karolinum, 2002. str. 14

1.5 České národní obrození

Díky klidnému hospodářskému rozvoji bez válek na rozhraní 18. a 19. století se rodily síly, které tento stav zanedlouho změnily. Z „nižších“ českých vrstev, jako byli zámožnější sedláci, řemeslníci a drobní podnikatelé, vznikala nová česká inteligence. Ta začala, díky znalosti němčiny, modernizovat díla barokní a post-barokní a objevovat ideu slovanství a historické české tradice. František Palacký začal psát nové české dějiny. První vydání prvního dílu bylo v němčině, druhé již napsal česky. V roce 1848 po vlně revolucí, které zasáhly Evropu, a po svatováclavské petici se Češi a Němci z českých zemí začali štěpit na dva tábory. Palacký v této době dával přednost soužití s Němci v rámci habsburské monarchie než myšlenky přistoupení k Německu, o jehož budoucnosti se začalo jednat.

V roce 1890 donutily nedořešené spory o oddělení německého pohraničí v českých zemích od českého vnitrozemí, ministerského předsedu Eduarda hraběte Taafeho, aby začal tento problém řešit. „Výsledkem jednacího kompromisu bylo, že němčina nebyla uzákoněna jako státní řeč. Na druhé straně nebylo uzákoněno ani „uzavřené“ německé území v pohraničí. Celkově však Češi získali méně a slevili více než Němci.“⁴

⁴ Václav Kural, Češi, Němci a mnichovská křižovatka. Praha: Karolinum, 2002. str. 26

2. PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA

2.1 Uprostřed Evropy

„Největšími slabinami Habsburské monarchie na počátku války byla armáda a finance, tak tomu bylo v podstatě celé 19. století.“⁵ Během války spoléhalo Rakousko – Uhersko na sílu Německa. Německé pravicové zájmové svazy v čele se Všeněmeckým svazem, požadovaly, v případě vítězství ve válce, anexi národnostně smíšených středoevropských zemí Německem. Uvažovalo se dokonce o tom, zda by jejich neněmečtí obyvatelé měli být vysídleni nebo zda by byli „strpěni jako poddaní.“

V českých zemích nevznikl za této situace téměř žádný odpor. „Strach z potlačování moci vítězil nad nevolí bojovat.“⁶ Čeští vojáci však začali záhy přebíhat „na druhou stranu“, nejdříve po jednotlivcích, poté po celých četách. Válka radikalizovala také české obyvatelstvo, které hrůzu fronty a bídu zázemí kladlo za vinu monarchii. Nenávist vůči ní proto rostla.

2.3 Domácí a exilová politika během první světové války

Na podzim 1914 zadržela policie za projevy sympatií k Rusku 130 lidí, z nichž 18 jich soud odsoudil k trestu smrti. Za války prošlo rakouskými věznicemi na 5000 Čechů, což byl na tehdejší poměry vysoký počet. Policie zadržela přední politiky jako např. Karla Kramáře nebo Aloise Rašína. Následovalo odsouzení k trestu smrti (tresty byly v důsledku amnestie odvolány v roce 1917). Za vlastizrady byli dále odsouzeni Václav Klofáč, Petr Bezruč, Josef Svatopluk Machar, Viktor Dyk a mnozí další. V českých zemích se začalo s likvidací jazykových vymožeností těchto autorů, v administrativě se znovu zavedla němčina, čeští pracovníci sedící především na vedoucích pozicích politických úřadů, policie a soudů byli nahrazováni Němci. Zvláště silnému tlaku byli vystaveni učitelé a celé školství. Stále ještě ze strany rakousko-uherských úřadů došlo k revizi osnov, učebnic, školských pomůcek, z knihoven úředníci odstraňovali politicky, ale i vlastenecky angažované autory.

⁵ Alan Sked, Úpadek a pád Habsburské říše 1815-1918. Praha: Panevropa 1995. str. 295

⁶ Václav Kural, Češi, Němci a mnichovská křižovatka. Praha: Karolinum, 2002. str. 30

Domácí politiku utvářeli navzdory situaci především pragmatičtí aktivisté, členové staročeské, mladočeské agrární a také sociálně demokratické strany. Ti počítali spíše s vítězstvím Ústředních mocností, a proto si nechtěli Vídeň znepřátelit a nastolili politiku účelového rakušanství. Početně slabá skupina reprezentována tzv. Mafií v čele s Kramářem, Benešem a Šámalem, se orientovala na rozbití Rakousko – Uherska, avšak vnitřně nebyla zcela jednotná.

V protikladu k domácí politice stála emigrační skupina v čele s Tomášem Garriguem Masarykem a později s Edvardem Benešem a Slovákem Milanem Rastislavem Štefánikem. Masaryk tušil, že v případě vítězství Ústředních mocností, čeká Čechy neblahý osud. Odcestoval koncem prosince 1914 do západní Evropy (do Francie, Švýcarska, Itálie, Velké Británie a později i do USA), kde vyhlásil program rozčlenění Rakouska a vytvoření samostatného státu, do kterého chtěl vedle Čechů zařadit také Němce z českých zemí a Slováky.

2.4 Německé nároky na sebeurčení

Otázka Sudet byla od počátku jedním z mnoha neřešených národnostních problémů habsburského soustátí. Ve svém manifestu z 16. října 1918 se císař Karel pokusil o záchranu monarchie uznáním vnitřního práva národů na sebeurčení a snažil se tím v probíhajících jednáních o příměří přesvědčit nepřátelské mocnosti o vůli státu k reformě. Manifest však již jen urychlil rozpad státu monarchie.

„V plánech o sebeurčení šlo především o vyčlenění Haliče z užšího svazu rakouských zemí a o upevnění německého kulturního vlivu ve zbývajících, převážně německých alpských a sudetských zemích prostřednictvím úřadů, škol a němčiny jako státního jazyka.“⁷

Myšlenka národní suverenity zazněla také v prohlášení Klubu německých sociálnědemokratických poslanců z 3. října 1918:

„Představitelé německého dělnictva v Rakousku uznávají právo na sebeurčení slovanských a románských národů Rakouska a uplatňují nárok na totéž právo i pro

⁷ První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci, Hans Mommsen, Dušan Kováč, Jiří Malíř, Michaela Marková. Brno: Matice moravská, 2000. str. 118

německý národ v Rakousku. Uznáváme právo slovanských národů na vytvoření vlastních národních států; bezpodmínečně a provždy však odmítáme podřízení německých oblastí těmto národním státům. Žádáme, aby všechny německé oblasti Rakouska byly sjednoceny do německorakouského státu, který má své vztahy k ostatním národům Rakouska a k Německé říši upravit podle svých potřeb.“⁸

Toto prohlášení bylo základem spolupráce německých politických stran. „Prozatímní národní shromáždění Německého Rakouska“ se v jednohlasném usnesení 21. října 1918 postavilo na půdu národní revoluce. Němci z českých zemí byli již v prvním veřejném prohlášení zahrnuti do oblasti, na niž si Německé Rakousko dělalo nárok.

Dlouholetým zástupcem sudetoněmeckých zájmů byl Rudolf Lodgman von Auen, který 30. října 1918 dorazil do Prahy, kde chtěl s představiteli tehdejšího Národního výboru projednat postavení Němců v nově vzniklém Československu. Dalším významným zástupcem německých oblastí byl přední představitel německé sociální demokracie Josef Selinger. Ten navštívil Prahu 4. listopadu 1918. Českoslovenští političtí zástupci však odmítli s oběma muži vést dialog o otázkách státního území. Známy je výrok Aloise Rašína, pozdějšího ministra financí, že „s rebely se nevyjednává“.⁹

Německé obyvatelstvo striktně odmítalo svou příslušnost k nově vzniklému státu, který se začal utvářet. Většina z nich sdílela názor, že Němcům v českých zemích mělo být právo na sebeurčení přiznáno. Na podporu tvrzení, že československý stát nebyl ochoten zaručit ochranu menšiny, uvádějí německé monografie s oblibou citáty politiků z vyhocených let 1918-1920 vytržené z kontextu.¹⁰

⁸ Die Tätigkeit der deutschen sozialdemokratischen Abgeordneten im österreichischen Reichsrat. 10. Heft der Gesamtausgabe. Hrsg. im Auftrage des Klubs der deutschen sozialdemokratischen Abgeordneten. Wien 1919, s. 17.

⁹ Jaroslav César, Bohumil Černý, Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety, Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1960. str. 102.

¹⁰ Jaroslav César, Bohumil Černý, Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety, Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1960. str. 102 – 104.

Zdeněk Kárník, České země v éře první republiky (1918-1938). Díl první. Praha: Libri, 2003. str. 41.

František Peroutka, Budování státu I. 1918-1919. Praha: Lidové noviny, 1991. str. 119-121.

3. VZNIK ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU

3.1 Od habsburského soustátí k Československu

Dne 26. června 1918 Masaryk adresoval americkému ministrovi zahraničí Robertu Lansingovi memorandum, v němž usiloval o změnu Wilsonova stanoviska obsaženého ve Čtrnácti bodech z 8. ledna toho roku. Již 29. června uznal francouzský ministr zahraničí Stephen Pichon Československou národní radu za „první základ příští vlády československé“, což Benešova diplomacie všemožně využívala. Až 8. srpna se dostavil další úspěch, když totéž prohlásil britský kabinet. Ruku v ruce s tím šlo uznávání legií za samostatnou armádu a „československého národa za spojenecký.“ Konečně 2. září uznaly USA Československou národní radu jako „vládu de facto“.

Definitivně však nebylo rozhodnuto o osudu Československého státu ještě na prahu podzimu 1918. Dne 14. října vyhlásily české socialistické strany generální politickou stávkou, jež byla namířena formálně sice proti vývozu potravin ze země, ale ve skutečnosti měla politický význam. Proklamace stávkového vedení hlásala totiž také:

„Doba se naplnila! Shodili jsme již okovy poddaných rabů! Povstali jsme k samostatnosti! Z nezlomné vůle vlastní a za sankce všeho demokratického světa prohlašujeme, že tu dnes stojíme jako vykonavatelé nové státní svrchovanosti, jako občané svobodného státu československého.“¹¹

Téhož dne ohlásil Edvard Beneš, že již 26. září byla ustavena Prozatímní československá vláda v čele s Masarykem, ve které on je ministrem zahraničí a Štefánik ministrem vojenství. Dne 16. října císař Karel I. publikoval Národní manifest (Völkermanifest), který sliboval národům autonomii – ovšem při zachování dualismu. Nevyhovoval tedy ani československé deklaraci z 30. května 1917.

Masaryk vydal 18. října Washingtonskou deklaraci, ve které v přímé odpovědi reagoval na nabídku míru za strany Rakouska – Uherska. Načrtl v ní zásady nového státu v ryze americkém stylu. Wilson na deklaraci odpověděl, že nyní národy samy

¹¹ Zdeněk Kárník, *Socialisté na rozcestí. Habsburk, Masaryk či Šmeral?* Praha, Karolinum, 1996, str. 485

musí rozhodnout „které akce ze strany rakouskouherské uspokojí jejich aspirace“. V této chvíli nestálo československým politikům, z mezinárodního hlediska, téměř nic v cestě k utváření vlastního státu.

3.2 Německý převrat

„Německé Rakousko se začalo formovat již 21. října 1918. Předpokládalo, že součástí jejich státu se stanou i německé oblasti z Českých zemí. V době českého převratu, 29. října, se konala ve Vídni schůze německých poslanců z Čech, která se usnesla na vytvoření provincie Německé Čechy (Deutschböhmen). Ustavena byla zemská vláda, sídlící v Liberci Reichenberk) se zemským hejtmanem Rafealem Pacherem.“¹²

Němečtí poslanci nejprve odmítli nárok československého státu na německá území. Potom navrhli usnesení, že severní Čechy s německým obyvatelstvem utvářejí samostatnou jednotku Deutschböhmen. Tento skutek, který reagoval na 28. říjen 1918, doprovodil Rudolf Lodgman von Auen proklamací:

„My poslanci, zvolení německým národem v Čechách na základě všeobecného a rovného práva hlasovacího, sjednotili jsme se na tomto předběžném zemském shromáždění, abychom na základě obecně uznaného sebeurčovacího práva národů a na základě usnesení německo-rakouského Národního shromáždění zřídili ve svých obvodech řádnou správu, a tím svůj národ uchránili před cizí vládou a hospodářskou bídou.

„Zemské shromáždění prohlašuje ve jménu národa a území, jež zastupuje, že německé Čechy (Deutschböhmen) jsou svéprávnou provincií státu německého Rakouska a že až do konečné úpravy ústava uznává za svůj jediný a nejvyšší orgán zákonodárný německo-rakouské Národní shromáždění, jež se utvořilo dne 21. října 1918 v zemském sněmu ve Vídni a jehož usnesení jsou bezvýhradně závazná pro lid a pro území, jež tento zemský sněm zastupuje.“¹³

¹² Zdeněk Kárník, České země v éře první republiky (1918-1938), I. díl. Praha: Libri, 2000. str. 37

¹³ František Peroutka, Budování státu I. 1918-1919. Praha: Lidové noviny, 1991. str. 103.

Citlivým tématem německé „samostatnosti“ v českých zemích bylo především zásobování potravinami. Nově vzniklé Československo nemohlo fungovat bez pohraničních území, které tvořily přirozené přírodní i historické hranice země. Na druhou stranu mohlo jen české vnitrozemí zásobovat německé obyvatelstvo potravinami. Bez jídla hrozil pohraničí hlad a revoluce, což si uvědomovali političtí zástupci obou stran. A tak i přesto, že v mocenskopolitických otázkách se dohodnout nemohly, volné zásobování a volný pohyb obyvatelstva zůstal za souhlasu Národního výboru zachován.

Dne 30. října vznikla další podobně zformována z převážně německých okresů severní Moravy a Slezska spolková země Sudetenland se zemským hejtmánem doktorem Robertem Freisslerem. Na jihu byl vytvořen kraj šumavský Böhmerwaldgau se sídelním městem v Prachaticích a hejtmánem se měl stát německý purkmistr Taschek. Jihomoravský kraj Deutschsüdmähren se sídlem ve Znojmě měl hejtmána Teufela. Tyto vyjmenované kraje by spadaly do zemí Horní a Dolní Rakousy. S Německým Rakouskem pak měly podle rozhodnutí jeho prozatímního parlamentu z 12. listopadu 1918 vstoupit do Velkého Německa. Téhož dne poslalo německo - rakouské Národní shromáždění zvláštní telegram W. Wilsonovi, v němž se za nadšeného souhlasu všech přítomných konstatovalo: „ Jsme přesvědčeni, že odmítnete podle zásad, jež jste vyhlásil, aby půl čtvrtá miliónu Němců bylo proti své vůli podrobena českému státu.“¹⁴

Čtyři samostatné německé provincie v Čechách a na Moravě měly mít celkem 26 000 km² a více než 3 milióny obyvatel. Území od Všerubského průsmyku k broumovskému výběžku, od severních hranic Čech až k Dobřanům a Liticím u Plzně, od hranic až k Štětí na Labi mělo být součástí Deutschböhmen. Orlické hory, Landškroun, Králíky, celou severní Moravu až k Olomouci a Opavsko zahrnoval Sudetenland. Na Šumavě a v celých jihozápadních Čechách se měla rozkládat Böhmerwaldgau. Jižní Morava, Znojensko, Mikulovsko, ale také Břeclav, Hustopeče, podstatné části politických okresů Dačice, Moravské Budějovice a Moravský Krumlov se měly stát Deutschsüdmähren – německou jižní Moravou.¹⁵

¹⁴ Václav Čada, 28. říjen 1918 – Skutečnost, sny a iluze. Praha, Mladá fronta, 1988. str. 141.

¹⁵ Tamtéž str. 141.

Již 31. října převzal oficiálně poslanec Hartl bez jakýchkoli problémů jménem zatím neexistující „zemské vlády“ v Liberci vojenské velitelství v Litoměřicích. Na území „německých provincií v Čechách a na Moravě“ byly vypsány volby, zřízeny vlastní soudy, prokuratury, školská správa a samozřejmě vojenské jednotky vedené bývalými c. k. důstojníky německé národnosti. Mnohde vedle sebe existovaly německé a české instituce, německé a české posádky, německá a česká policie. Samozřejmě docházelo ke střetnutím, byli mrtví i ranění, ale obětí bylo málo.¹⁶

S nastalou situací samozřejmě československá vláda nesouhlasila, a proto si ještě před definitivním rozhodnutím pařížské mírové konference pražská vláda vyžádala, aby armáda mohla sporná území obsadit. Když svolení dostala, dala dohromady pár improvizovaných regimentů a v listopadu začala s obsazováním pohraničí. Již 4. listopadu příslušníci plzeňské národní milice spolu s vojáky 35. pěšího pluku pod velením podplukovníka Viléma Slezáčka obsadili Horšovský Týn a Poběžovice. Došlo k zabezpečení důležité trati z Plzně do Domažlic. V témže měsíci bylo vojensky obsazeno Stříbro, i když tam pak došlo k napadení československých úředníků zfanatizovaným davem stříbrských Němců¹⁷. Následovala likvidace německého odporu na severním Plzeňsku. Koncem listopadu byl obsazen hnědouhelný revír a Horní Litvínov, pak následovaly Mariánské Lázně a 13. prosince Karlovy Vary atd.

„Většinou vše probíhalo tak, že po zprávě o blížící se československé jednotce se místní Volkswehr rozešel, čeští vojáci vpochoďovali na místní náměstí a za pomoci českého menšinového okresního Národního výboru obsadili okresní úřad a radnici,“ napsal Zdeněk Kárník.¹⁸

3.3 Konec německých sudetských provincií

Německé Rakousko ztratilo veškeré naděje na sudetské provincie, prostředky sudetoněmecké politiky byly téměř vyčerpány. Na zasedáních Revolučního Národního shromáždění 4. a 5. prosince 1918 se tedy zástupci všech stran a

¹⁶ Václav Čada, 28. říjen 1918 – Skutečnost, sny a iluze. Praha, Mladá fronta, 1988. str. 145.

¹⁷ Tomáš Jílek, Kapitoly z historie západních Čech od pravěku do současnosti. Plzeň, Západočeská univerzita, 2010. str. 48.

¹⁸ Zdeněk Kárník, České země v éře první republiky (1918-1938), I. díl. Praha: Libri, 2000. str. 42.

zemských částí vyslovili pro pokojné řešení sudetského konfliktu. Když byly v únoru 1919 v Německém Rakousku vypsány volby do Národního shromáždění, českoslovenští Němci se jich chtěli demonstrativně zúčastnit, aby dali najevo, že se necítí být občany československého, nýbrž německorakouského státu. Vláda to pochopitelně zakázala. Nakonec jim byly demonstrativně ponechány bez volby v tomto shromáždění poslanecké mandáty, které zastávali až do podepsání mírové smlouvy v září 1919. Na podzim téhož roku se tak začaly v ČSR utvářet nové samostatné německé strany a nacionalistické organizace jako například Deutscher Kulturverband či tělovýchovné turnerské hnutí.

4. SITUACE PO VZNIKU ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

4.1 Generální stávka 4. března 1919

Na 4. březen 1919, kdy se ve Vídni poprvé slavnostně sešlo Národní shromáždění, vyhlásila německá sociální demokracie z Českých zemí (Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik), jež jako jediná z německých politických stran byla schopna vyvést do ulic davy lidí, generální stávku. „Byla všeobecná a provázely je veliké demonstrace ve všech významnějších městech s německou většinou. Davy se nezdrželi samozřejmě protičeskoslovenským výkřikům a napadání vojáků a asistenční jednotky československé armády, často složené z nezkušených vojáků, na několika místech nevydržela psychické napětí a za divokých konfliktů s demonstranty začaly do nich střílet. Výsledkem bylo čtyřiapadesát mrtvých demonstrantů (skoro polovina z nich v Kadani), mezi nimi i ženy a mladiství. Za celou dobu První republiky k podobné tragédii již nikdy a nikde nedošlo.“¹⁹

Výročí této stávky bylo po celou éru První republiky samozřejmě tou nejméně vítanější záminkou pro organizátory odporu Němců vůči Československu, každoročně organizovanou německonacionální tryznou. „Dalo zrodit nejtemnějšímu stínu, který se až do druhé světové války mezi Čechy a československé Němce položil. Symbolicky řečeno, zrodil také pojem „sudetští Němci“, který se před tím vyskytl jen málokdy a do konce války byl bezobsažný“²⁰ (existovali jen Němci čeští, moravští, slezští nebo slovenští).

4.2 4. březen 1919 v Kadani

Přestože Kadaň neleží v západočeském regionu, chtěla bych ve stručnosti zmínit průběh generální stávky v tomto městě, jelikož její následky byly v celém pohraničí nejtragičtější.

¹⁹ Zdeněk Kárník, České země v éře první republiky (1918-1938), I. díl. Praha: Libri, 2000. str. 43.

²⁰ Ferdinand Seibt, Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. Praha: Academia, 1996. s. 257.

Většina obyvatel Kadaně se hlásila k německé národnosti a po obsazení města československými jednotkami zde panovala značná nevraživost. To vše také existovalo v důsledku kritické situace v zásobování potravinami i dalšími životu důležitými potřebami. Velitelství posádky dostalo informaci, že 2. března proběhne protičeskoslovenské schůze a demonstrace. Dva týdny před tímto termínem byly při domovních prohlídkách v Kadani vojáky nalezeny ruční granáty. Na 4. března na 16. hodinu byla německou sociálně demokratickou stranou v Kadani ohlášena do restaurace Střelnice (Schützenhaus) veřejná schůze na téma „Wilsonovy požadavky na právo sebeurčení a postavení dělnictva“.²¹

Vzhledem k pověstem o chystaném ozbrojeném přepadu kasáren dal velitel kadaňské posádky npor. Třešňák rozkaz umístit do budovy pošty na náměstí (Markplatz, dnes Mírové nám.) kulomet.²² V odpoledních hodinách se na náměstí shromáždil početný dav, odhadovaní asi na 5000 osob, který se začal projevovat agresivně. Na příkaz npor. Třešňáka zatarasil vojenský kordon ulici vedoucí ke kasárnám, kterou chtěl dav projít na místo konání schůze v restauraci Střelnice. Průchod městem přerostl v demonstraci, kdy měl dav údajně ostře napadat hlídkující vojáky. Mezitím, co se dav přesunul k zasedání do restaurace, byla z radniční věže strhnuta česká vlajka, což mělo údajně vyvolat rozhořčení vojáků kordonu. Situace se začala vyhrocovat. Při vyvěšování vlajky zpět vojáci proti znění rozkazu strhli německou vlajku, která zde byla doposud také vyvěšena. Demonstranti vracející se zpět ze schůze si toho na náměstí všimli a od té chvíle se situace stala nepřehlednou a zcela se vymkla kontrole. Během střetů u radnice, kdy chtěl dav převážně mladých lidí strhnout českou vlajku, zazněl výstřel z pušky vojáka. To zřejmě ostatní vojáci, včetně těch u kulometů, pochopili jako doklad bezprostředního ohrožení a zahájili palbu. Strašlivý výsledek střelby měl za následek 25 mrtvých a několik desítek zraněných.

Určit jednoznačně viníky není možné. Popis kritických okamžiků se ve výpovědích očitých svědků diametrálně liší. Ze strany československých vojáků zřejmě toho dne selhaly kázeň i velení. Tragické události začali prošetřovat nadřízení kadaňské vojenské posádky a vojenská justice. Šetření však neproběhlo příliš pečlivě.

²¹ OA Kadaň, fond AM Kadaň, kart. 476.

²² Kateřina Mertová, Minulostí západočeského kraje XXVIII, 4. březen 1919 v Kadani. Plzeň: Archiv města Plzně, 1992. str. 222.

Provedení balistických expertíz ovšem nepožadovala ani česká, ani německá strana.²³ Celá událost zhoršila už tak velice vyhrcoené vztahy mezi kadaňským obyvatelstvem.

4.3 Národnostní poměry v Plzni

Napjaté vztahy, které panovaly mezi Čechy a Němci v západních Čechách vycházely především ze snah německých průmyslníků a intelektuálů o ovládnutí pozic v národnostně smíšených oblastech. Na podporu těchto pozic vznikaly spolky se silným finančním zázemím, které podporovaly rozvoj německví a německé menšiny. Na západě Čech to plnily především spolky Deutscher Böhmerwaldbund (Německý šumavský svaz), který vznikl v roce 1883 v Českých Budějovicích. Do českoněmeckých vztahů v Plzni zasahoval také spolek Bund der Deutschen in Westböhmen (Svaz Němců v západních Čechách), založený v roce 1895. V devadesátých letech 19. století se spolky postupně začaly sjednocovat do jediné instituce, spolku Bund der Deutschen in Böhmen (Svaz Němců v Čechách). Češi z národně smíšených oblastí reagovali zakládáním obdobných spolků, a tak vznikla například Národní jednota pošumavská, která řešila národnostní otázky a jež reagovala na spolek Böhmerwaldbund.²⁴

Po vzniku nového státu se vzájemné vztahy vyhroutil úplně. Začlenění Němců do nového státu vyvolal z jejich strany ostrý nesouhlas, který se projevoval radikálními protičeskými náladami. Vyvrcholil několika otevřenými vzpourami, při nichž musela zasahovat československá armáda. Jde především o události konce roku 1918 v pohraničí či o německou revoltu ze dne 4. března 1919. Protičeské projevy byly zaznamenány také v okolí Plzně, především v politickém okrese Stříbro. Obdobně jako v ostatních oblastech Československé republiky potlačilo všechny radikální německé aktivity československé vojsko (obsazení železniční trati Plzeň-Cheb

²³ Kateřina Mertová, *Minulostí západočeského kraje XXVIII*, 4. březen 1919 v Kadani. Plzeň: Archiv města Plzně, 1992. str. 226.

²⁴ Karel Řeháček, *Minulostí západočeského kraje XXXVII*, Případ Pavlína Kalsarové a protiněmecké nepokoje v Plzni (17. – 19. květen 1919). Plzeň: Archiv města Plzně, 2002. str. 199.

v listopadu 1918 a potlačení březnové revolty v roce 1919, při kterém zahynuly ve Stříbře po vojenském zásahu dvě osoby – Johann Luft a Rossa Hellerová).²⁵

4.4 Protiněmecké nepokoje v Plzni a případ Pavlíny Kalsarové

V této kapitole bych chtěla čtenáři přiblížit česko-německé soužití v Plzni a okolí po založení Československé republiky.

V Plzni a jejím okolí se na jaře 1919 plně projevíly důsledky hospodářské situace, zejména zásobovací a bytové krize. Nejhuře na tom bylo dělnické obyvatelstvo, které se obracelo proti obchodníkům a živnostníkům. K vyřešení situace přistoupil Purkmistrovský úřad ve spolupráci s československou vládou, když uměle snížil ceny masa a ostatního zboží denní potřeby. Na české straně docházelo také k rozčarování z postojů německého obyvatelstva k republice. V Plzni se začaly šířit protiněmecké a protižidovské projevy. Této situace začaly na sklonku jara 1919 využívat politické strany, připravující se na blížící první demokratické obecní volby. Důležitým prostředkem pro šíření negativních postojů proti menšinám se stal plzeňský tisk. Na přelomu let 1918/1919 docházelo především v katolicky orientovaném Českém západu a listu plzeňských národních socialistů České demokracii k protiněmeckým a protižidovským útokům, hraničícím mnohdy až s antisemitismem a nacionalismem. V předvolební, emocemi zjitřené atmosféře, tak docházelo ke vzájemným provokacím, které ojediněle přerostly až v otevřené násilí.

V sobotu 17. května 1919 navštívil Plzeň československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk. U některých plzeňských Němců jeho příjezd vyvolával negativní reakce a svůj postoj dávali patřičně najevo. Na náměstí Svobody (dnešní náměstí Republiky) tehdy bydlela v prvním patře domu č. 27 jeho majitelka, vdova po plzeňském lékárníkovi Pavlína Kalsarová.²⁶ V momentě, kdy průvod s prezidentem míjel její dům, začala s hlukem zavírat okna, stahovat žaluzie a podle některých svědků měla údajně pronést „*Hanba Československé republice a Masarykovi!*“. Kalsarová byla Němka a v minulosti neskrývala protičeské postoje, což bylo

²⁵ Karel Řeháček, *Minulostí západočeského kraje XXXVII, Případ Pavlíny Kalsarové a protiněmecké nepokoje v Plzni (17. – 19. květen 1919)*. Plzeň: Archiv města Plzně, 2002. str. 199.

²⁶ Tamtéž str. 206.

místnímu obyvatelstvu známo. Po odjezdu prezidenta kolem šesté hodiny večerní se zástupci přítomných Čechů dohodli, že celou událost s Pavlínou Kalsarovou prošetří. Záležitost si vzal na starost civilní strážník mimo službu Václav Valenta a legionář Václav Bludovský, šikovatel 23. pluku francouzských legionářů, který prováděl ostrahu prezidentova doprovodu. Po Kalsarové vyžadovali omluvu českému obyvatelstvu a podání vysvětlení. Ta však tvrdila, že se ničím neprovinila a tím byla celá záležitost pro tentokrát vyřešena. Ve městě však již panovaly protiněmecké nálady.²⁷

Následujícího dne, tedy 18. května 1919, se ráno před domem vdovy po lékárníkovi shromáždil početný dav. Napětí v davu přerostlo v otevřené násilí, kterému několik hlídkujících strážníků nedokázalo zabránit. Okolo jedenácté hodiny dopolední vylomili účastníci demonstrace vstupní dveře domu a dostali se až do bytu Kalsarové. Ta kvůli nemoci ležela ve své posteli. Ošetřovala ji její dcera Berta Austová. Rozvášněný dav začal obě ženy fyzicky napadat, rozbíjel a raboval zařízení domácnosti. Kalsarová byla ztlučena, vysvlečena, zabalena do prostěradla a nahá vytažena na ulici, odkud ji dav odtáhl na plzeňskou radnici k podání vysvětlení ohledně jejího včerejšího chování.

Dne 19. května 1919 byla Kalsarová předána Krajskému soudu v Plzni k projednání celého incidentu. Proběhl výslech obžalované i svědků, který vedl soudce Ladislav Benýšek. Po výslechu soudce obžalovanou propustil do domácího ošetřování. V obavách z pokračování násilností však vdova následujícího dne odjela do Mariánských Lázní, kde se chtěla z prožitého otřesu zotavit. Během vyšetřování se ukázalo, že celý incident nebyl vyvolán pouze chováním Pavlíny Kalsarové v průběhu návštěvy prezidenta Masaryka. Kalsarová byla plzeňskému obyvatelstvu známa jako silně protičesky zaměřená osoba. Během války pracovala jako dobrovolná sestra Červeného kříže a pomáhala ošetřovat raněné vojáky. Plzeňští Češi jí vytýkali hlavně diskriminaci českých vojáků, jejichž nedostatečné zásobování potravinami a také, že je nevléčené posílala opět na frontu.²⁸

²⁷ Karel Řeháček, *Minulostí západočeského kraje XXXVII, Příklad Pavlíny Kalsarové a protiněmecké nepokoje v Plzni (17. – 19. květen 1919)*. Plzeň: Archiv města Plzně, 2002. str. 201.

²⁸ Tamtéž str. 206.

Z Mariánských Lázní se Pavlína Kalserová vrátila v červenci 1919 zpět do Plzně ve špatném fyzickém i psychickém zdravotním stavu. Z prodělaného otřesu se už nezotavila. Dne 25. července 1919 „zesnula klidně po těžkém utrpení“ v pražské nemocnici a o dva dny později, 27. července 1919, byla pohřbena na plzeňském ústředním hřbitově. Tím také definitivně skončila celá kauza Pavlíny Kalserové a protiněmeckých nepokojů v Plzni v květnu roku 1919.²⁹

Reakce na násilnosti v Plzni byly různé. Především německé obyvatelstvo je označovalo za pokus o likvidaci německé menšiny. Celou událost ostře odsoudil plzeňský list Pilsner Tagblatt, který přišel s informací, že Pavlína Kalserová nebyla jedinou „obětí české persekuce“. Na plzeňskou radnici byly předvedeny také sestry Winternitzovy, kterým bylo vytýkáno, že urazily české obyvatelstvo tím, že při příjezdu prezidenta Masaryka postavily do okna svého psa.³⁰

Celé události zneužily politické strany v předvolebním boji před blížícími se obecními volbami. Socialistické strany, především Československá strana národně socialistická, vyjadřovaly podporu celému incidentu. Konzervativní strany, zejména radniční Československá strana národně demokratická, odsuzovaly sice provokační jednání Pavlíny Kalserové, ale zároveň varovaly před lidovými soudy. Těch se obával i Purkmistrovský úřad, který hned 19. května vydal vyhlášku, ve které se obracel na obyvatelstvo města s výzvou ke klidu a s varováním právě před lidovými soudy.³¹

Česko - německé vztahy byly po vzniku Československé republiky zatíženy nejen nepříznivými historickými zkušenostmi vzájemného soužití ve druhé polovině 19. století, ale také přetrvávající arogancí části německého obyvatelstva vůči Čechům po roce 1918. V období poválečného hospodářského, sociálního a do jisté míry také mravního úpadku všech vrstev obyvatelstva panovaly v mnohém výjimečné a výbušné společenské poměry. Určité vrstvy obyvatelstva, podporované politickými stranami a denním tiskem, vyhledávaly jakékoliv záminky k sociálním a národnostním střetům, které již tak složitou situaci ještě více destabilizovaly.³²

²⁹ Řeháček, Minulostí západočeského kraje XXXVII, Případ Pavlíny Kalserové a protiněmecké nepokoje v Plzni (17. – 19. květen 1919). Plzeň: Archiv města Plzně, 2002. str. 206.

³⁰ Tamtéž str. 203.

³¹ Tamtéž str. 204.

³² Řeháček, Minulostí západočeského kraje XXXVII, Případ Pavlíny Kalserové a protiněmecké nepokoje v Plzni (17. – 19. květen 1919). Plzeň: Archiv města Plzně, 2002. str. 206.

4.5 Nástup německé reprezentace

V červenci 1919 nastoupila vláda Vlastimila Tusara, která se musela vyrovnat se složitým úkolem – připravit ústavu. Měl také sestavit vládu, která obstojí v parlamentě, do kterého přibudou poslanci asi 3,5 milionu voličů. Od těch se očekávalo, že československý stát buď zcela odmítnou, nebo minimálně budou v opozici. Proto se poslanci museli spojit s německou politickou reprezentací, která pobývala ve vídeňské emigraci. Do vlasti se vrátili teprve poté, co se v Saint-Germain-en-Laye 10. září 1919 podepsala mírová smlouva s Rakouskem, která potvrdila, že pohraniční kraje náleží ČSR. V této době již v Československu existovaly některé německé politické strany, ale s jejich předáky nikdo nejednal. Nejdůležitější zástupce německé politické scény v této době představovali především Rudolf Lodgman von Auen, vůdce Německé nacionální strany, a Josef Seliger, předseda strany Německé sociálně demokratické. Jako zástupci německé menšiny požadovali především rozpuštění Revolučního Národního shromáždění, anulování dosud přijatých zákonů a vypsání nových voleb. Pak mohla být podle jejich názoru teprve schválena nová ústava. Tusar těmto požadavkům samozřejmě nevyhověl. Později se za tyto kroky snesla na německé zástupce vlna kritik za to, že svými pyšnými postoji po listopadu 1918 poškodili zájmy Němců v ČSR.³³

4.6 Mírová konference v Paříži

Sudetští Němci neměli na mírové konferenci žádné zastoupení. Značně špatné postavení měli také členi delegace „Německého Rakouska“, jelikož Němci a Rakušané byli zástupci poražených států. Oproti delegaci z ČSR nebyli ani připuštěni k jednáním. Předmětem kritiky z německé strany se stala memoranda, která zástupci ČSR na mírové konferenci předložili. Neboť jak se ukázalo, obsahovala nepravdivé a zavádějící údaje, na základě kterých uznaly západní mocnosti oprávněnost českých nároků.³⁴ Podle německého autora Rudolfa Ohlbauma šlo především o nesprávné uvedení čísel a map, které klamalo spojence o národnostní situaci v nově založené republice. Podle něj chtěl Beneš z mnohonárodnostního státu vytvořit československý národní stát. Memorandum číslo 3 s názvem Problém Němců

³³ Zdeněk Kárník, *Malé dějiny Československé (1867-1939)*. Praha: Dokořán, 2008. str. 98.

³⁴ Karel Schelle, *Meziválečné Československo a Evropa*. Ostrava: KEY Publishing, 2008. str. 34.

v Čechách, které se zabývalo teritoriálními nároky Československa, mělo podle německých historiků zamlčovat téměř milion Němců žijících v českých zemích. Beneš tvrdil, že při sčítání lidu v roce 1910 bylo neoprávněně mezi Němce započteno o 800 000 až 1 000 000 obyvatel více, kvůli tehdejšímu kritériu, jímž nebyl jazyk mateřský nýbrž obcovací. Německá území také označovalo za nesouvislá. Hlavními argumenty v československých memorandech k otázce hranic byly především tyto:

- a) *Ekonomické důvody*: průmysl a obchod v celé oblasti Čech obývané Němci je závislý více na Čechách než na Německu. Němci v Čechách nemohou existovat bez hospodářské spolupráce s Němci. V tomto ohledu jsou na sobě vzájemně závislí.
- b) *Geografické důvody*: pohoří obklopující Čechy tvoří jejich přirozenou hranici. Pouhý fakt, že se v těchto pohraničních oblastech usadilo německé obyvatelstvo, není pro výbor dostatečným důvodem pro změnu přirozených hranic Čech.
- c) *Politické důvody*: politicky patřili Němci žijící v Čechách vždy k Čechům.
- d) *Důvody týkající se národní bezpečnosti*: tyto důvody vycházejí z důvodů geografických. Řetězec pohoří obklopující Čechy tvoří obrannou linii této země. Určení hranic za těmito pohořími by se rovnalo vydání Čech na milost Německu.³⁵

Další výčitky vůči Benešovi spočívaly zejména v jeho slibu vytvořit v Československu režim, který by se podobal v národnostně-politickém ohledu Švýcarsku. Němci by tedy měly stejná práva jako Čechoslováci, němčina by se stala druhým státním jazykem a německé obyvatelstvo by nebylo vystavováno jakémukoliv znevýhodňování. O tomto uspořádání však nemohlo být v ČSR v letech 1918-1938 ani řeči, a proto Němci často kritizovali vznik státu na základě lživých slibů ze strany československých politiků. Na druhou stranu je krajně nepravděpodobné, že by rozhodnutí „Velké čtyřky“ záviselo na tomto slibu.

Pařížská mírová konference v roce 1919 byla ukončena podepsáním řady mírových smluv. Československa se z hlediska česko-německých vztahů týkala

³⁵ Milan Sládek, *Němci v Čechách, Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848-1946*. Praha:Pragma, 2004. str. 35.

smlouva s Německem, podepsaná 28. června 1919 ve Versailles. V 86. článku se Československu ukládala povinnost chránit menšiny.

Druhá smlouva, týkající se ČSR, byla mírová smlouva s Rakouskem, podepsaná 10. září 1919 v Saint – Germain – en - Laye u Paříže. Smlouva znamenala definitivní konec pokusu o připojení českého pohraničí k Rakousku. Na základě mírové smlouvy zrušilo Rakousko 24. září 1919 všechny oficiální úřady zřízené pro otázky sudetských Němců a jejich poslanci odešli z rakouského národního shromáždění.³⁶ Díky amnestii, kterou 10. srpna 1919 podepsal prezident Masaryk, se mohli sudetští aktivističtí politici beztravně vrátit do ČSR a pokračovat v politickém životě. Ať tak či onak, pro Němce bylo výhodné, že jako občané ČSR patřili k vítěznému státu, zatímco Německo muselo platit vysoké reparace a život v poválečném Německu či Rakousku byl daleko obtížnější.³⁷

4.7 Ústava ČSR a řešení německého postavení

Ovládnutí československého teritoria bylo pouze prvním stadiem vybudování československého státu a neurčovalo ještě povahu jeho státnosti. Ústava z 29. února 1920 uzákonila stát jako demokratickou republiku. Československá ústavní listina (§ 106/2) formulovala problém národnosti tak, že všichni obyvatelé ČSR požívali plnou a nepodmíněnou ochranu svého života a své svobody bez ohledu na to, jakého jsou původu, státní příslušnosti, řeči, rasy nebo náboženství... všichni občané ČSR bez ohledu na uvedené okolnosti si byli rovni a požívali plná politická práva. Československým občanům se zákonně zajišťovalo rovné právo na přístup do veřejných služeb, k úřadům a hodnostem, k výkonu jakékoli živnosti a povolání, právo zakládat vlastním nákladem školy, vedené v národním jazyce a též „národní“ humanitní a náboženské ústavy. Do kategorie rovnosti patřilo i právo na svobodné užívání národního jazyka „ve stycích soukromých a obchodních, v tisku, v jakýchkoli publikacích, na veřejných shromážděních a ve stycích náboženských.“ „Existovala

³⁶ Jaroslav Toms, Přehled vývoje česko-německých vztahů na území České republiky od 12. století do roku 1947. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. str. 67.

³⁷ Tamtéž str. 69.

také například zákonná ochrana školních dětí proti odnárodňování a sankce za popuzování k zášti nebo násilnostem proti národnosti, náboženství a rase.³⁸

Nová ústava měla však i své slabiny. Například přesně nedefinovala pojem národnosti a odvozovala ji pouze od mateřské řeči, definovala pouze rovná práva, jednotlivce a vynechala menšinová práva kolektivní. To dodávalo ČSR ráz státu národního, ačkoli svou skutečnou strukturou byla státem národnostním.

„Předmětem největšího sporu se však stalo právo jazykové. „Kramářovci“ prosadili v ústavním jazykovém zákoně ustanovení o tzv. „státní řeči“, již byla „čechoslovenština“ (de facto ovšem čeština a slovenština, protože „čechoslovenština“ neexistovala). Z toho potom vznikala podle předního českého znalce národnostního práva Emila Soboty určitá nadprávi češtiny, nadužívaná částí české politiky ve státní službě, u soudů a v samosprávě.“³⁹

Masarykovo pojetí politických pozic československých Němců předpokládalo, že Němci budou mít ve vládě svého ministra – krajana (nebo i dalšího ministra), že němčina bude druhou řečí státu, že Praha zůstane pojata jako dvojjazyčné město a že v republice bude existovat župní zřízení, přičemž dvě – tři župy že budou konstituovány tak, aby v nich vznikla německá převaha, takže v rámci rozsáhle koncipované samosprávy by Němci získali ne sice přímo autonomii, ale dostatek možností ke spravování svých specifických záležitostí. Ústavní řešení však díky „kramářovcům“ přineslo početnou redukci Masarykova pojetí.

Pro německé obyvatelstvo byl prezident Masaryk něco jako nový císař. Mluvil stejně dobrou němčinou a nebyl běžným politikem. Lidé mu mohli důvěřovat, neboť vynikal smyslem pro slušnost. „Jeho“ stát byl nanejvýš neobvyklý, ale TGM, jak vděčný lid, u kterého tak dlouho nebyl oblíben, nyní s láskou zkracoval jeho jméno. Masaryk, který sám vyrostl jako Němec a jako takový se zapsal na počátku svých studií na vídeňské univerzitě, který napsal německy všechny své základní práce, zřejmě nechoval nějaké zvláštní sympatie k Němcům, ale vážil si jich a oni si vážili

³⁸ Václav Kural, Češi, Němci a mnichovská křižovatka. Praha: Karolinum, 2002. str. 63.

³⁹ Tamtéž str. 82.

jeho. Mezi Němci z českých zemí nikdy nezavládla fobie, kterou by vyvolávala jeho osoba.⁴⁰

Masaryk si získal sympatie Němců také díky prosazování projektu tří žup. Toto uspořádání země do tří oblastí by Němcům dávalo rozsáhlou samosprávu – nejen správní ale i národnostní. Lze říci, že to byl nárok i k autonomii.⁴¹

4.8 Jazykové právo německé menšiny

Československá státní moc byla při úpravě jazykového práva vázána ustanovením čl. 7 odst. 3 Saint – Germainské smlouvy (zákon č. 508/1921 Sb.), podle kterého nebude ukládat československým státním občanům žádná omezení, pokud jde o volné užívání jakéhokoli jazyka ať již ve stycích soukromých nebo obchodních či ve věcech týkajících se náboženství, tisku a veřejných projevů jakéhokoli druhu nebo při veřejných shromážděních.⁴²

V praxi bylo vše ale úplně jinak. Často se v německé literatuře, která popisuje úpravu jazykového práva v konkrétní oblasti, objevují statistiky počtu československých občanů německé národnosti, jejichž účelem bylo poukázat na zanedbatelné množství žijících česky hovořících občanů v dané oblasti a z toho plynoucí porušení práv německé menšiny. Příkladem může být zákon o lázeňských místech (č. 38/1868 č.z.z), podle kterého lázeňská města Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Františkovy Lázně a Teplice – Šanov musela na svých lázeňských zařízeních uvádět na prvním místě označení ve státním jazyce, dále v tomto jazyce vést lázeňské seznamy, programy lázeňské hudby a českým hostům vyhovit potvrzení o lázeňském poplatku v českém jazyce. V této souvislosti je uvedeno sčítání obyvatel z roku 1930 v těchto čtyřech městech, z něhož je patrné, že českoslovenští občané německé národnosti tvořili přes 90 % obyvatelstva.⁴³

Dále například v roce 1923 ustanovilo vedení státních drah československý jazyk jazykem služebním, obdobně požadovalo ministerstvo pošt interním pokynem pro

⁴⁰ Frank Boldt, *Cheb, město evropských dějin. Esej o česko-německé koexistenci*. Praha: Paseka, 2010. str. 129.

⁴¹ Přísně tajné! [5/2008], *Literatura faktu*. Václav Kural, *Postavení Němců v ČSR 1919 – 1930*. Praha: Pražská vydavatelská společnost, 2008. str. 99.

⁴² Karel Schelle, *Meziválečné Československo a Evropa*. Ostrava: KEY Publishing, 2008. str. 45.

⁴³ Tamtéž str. 46.

poštovní úředníky znalost státního jazyka. Důsledkem těchto opatření ubylo německých úředníků vykonávajících službu u drah a pošt o 50%. Werner Glück, německý autor zabývající se touto tematikou, dokládá na příkladech z tisku, že zaměstnávání českých úředníků u pošt a železnice bez základní znalosti němčiny v ryze německých soudních okresech, kde jejich podíl německého obyvatelstva činil přes 90%, vyvolávalo značnou nelibost u československých občanů německé národnosti, protože se na poště či na nádraží nebyli schopni dorozumět. Jiní autoři považují přeložení českých úředníků do německých okresů za „předvoj úmyslné ‚čechizace‘ tohoto území a prosazení rychlé ‚degermanizace‘“, kterou Masaryk v roce 1919 vyhlásil.⁴⁴

4.9 Němečtí Židé

Již v první polovině 19. století užívali Židé v Čechách nejčastěji německý jazyk a osvojili si německou kulturu. A to především z důvodů, které následovaly po reformách Josefa II. Hlavně jeho nařízení o zřízení židovských škol s německým vyučovacím jazykem ovlivnilo kulturní orientaci židovského obyvatelstva na mnoho let dopředu.

K přijetí německého jazyka a kultury nevedly jen zmíněné reformy, ale také vděčnost Židů vůči císaři, který změnil jejich právní a sociální postavení. V polovině 19. století šlo také o vděčnost vůči německým liberálům, kteří v roce 1867 prosadili do nové ústavy rakouské části habsburské monarchie (za nepřítomnosti českých politiků) naprostou rovnoprávnost obyvatel Předlitavska před zákonem bez rozdílu vyznání.

Po zrušení zákazu migrace v roce 1848 došlo k rozsáhlým přesunům židovského obyvatelstva Čech a Moravy. Z převážně českých vesnic a malých měst se Židé stěhovali do průmyslových center. Také v německých pohraničních oblastech na severu a severozápadě Čech v této době pokročila industrializace. Z tohoto důvodu se mnozí Židé rozhodli přesídlit právě sem. Největšími židovskými komunitami za první republiky se tak mohla pochlubit mimopražská města Teplice – Šanov, Plzeň, Karlovy Vary, Liberec, Ústí nad Labem, České Budějovice, Žatec a Jablonec nad

⁴⁴ Karel Schelle, *Meziválečné Československo a Evropa*. Ostrava: KEY Publishing, 2008, str. 48.

Nisou. Mimo Plzně a Českých Budějovic ležela všechna tato města na území nacisty později definovaném jako Sudety. V Plzni a Českých Budějovicích zase žila početná německá menšina.⁴⁵

Tato migrace Židů z převážně českých vesnic a malých měst do německého pohraničí či měst s výraznou německou menšinou výrazně přispěla k tomu, že se židovské obyvatelstvo stále častěji přiklánělo k německému jazyku a německé kultuře. U některých se znalost češtiny postupně úplně vytratila. Jak Židé z Prahy, tak i Židé z pohraničí se angažovali v průmyslu či bankovníctví. Přirozeně tak vzrostli do místních německých vyšších středních vrstev. Jejich situace v pohraničí se však velmi lišila od situace v Praze. Rozdílnost německé menšiny v Praze spočívala především v tom, že zde neexistovala sociální vrstva německých dělníků. Většina německého obyvatelstva v Praze se skládala z obchodníků, úředníků, průmyslníků nebo aristokratů, kteří patřili k movitějším Pražanům.

Politicky byli zaměřeni především liberálně. Vzhledem k menšinovému postavení pražských Němců i jejich politickému zaměření došlo k velice ojedinělé integraci Židů do pražské německé společnosti. Nežřídka se stávalo, že některé německé politické strany navrhly v Praze židovské kandidáty, zatímco v pohraničí se kandidáti stejné strany netajili svými antisemitskými názory.⁴⁶

V německém pohraničí Čech a Moravy se oproti Praze velmi dařilo německému nacionalismu i jiným formám rasových nesnášenlivostí vůči židovskému obyvatelstvu. Mezi nejznámější šířitele těchto nálad v pohraničních oblastech patřili především Georg Schönerer, jehož ideologie přímo inspirovala Adolfa Hitlera, či Karl Hermann Wolf, který byl mezi nacionalisty oblíben především kvůli kritice Badeniho jazykovým nařízením. Tento politik slavil úspěchy především v severních a západních Čechách. Působil ve straně Deutsche Arbeiterpartei in Österreich a mnohými byl považován za přirozeného vůdce rakouských Němců.⁴⁷

Záhy po vzniku Československa byla založena strana DNSAP (Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei). V prvorepublikovém spektru všech politických stran jako jediná kodifikovala antisemitismus přímo ve svém volebním programu.

⁴⁵ Kateřina Čapková, Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách. Praha: Paseka, 2005. str. 60.

⁴⁶ Kateřina Čapková, Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách. Praha: Paseka, 2005. str. 61.

⁴⁷ Cit. in Leo Herrmann, „Erinnerungen eines sudetendeutschen Zionisten“, Mitteilungsblatt der Hitachduth Olei Germania, duben 1938, str. 3

V roce 1933 byla tato strana nuceně rozpuštěna a její příznivci proto přešli k Henleinovi.

V dubnu 1938 konstatoval Leo Herrmann, jehož rodina pocházela z německého pohraničí: „Existuje velice silná souvislost sudetských Němců s národními socialisty. Břítost nacistických mocensko-politických rasových teorií i praxe pochází skutečně z onoho čarodějova kotle (Hexenkessel), neboť společný i mimoběžný život Čechů a Němců fungoval jako dlouhodobě nastavená roznětka.“⁴⁸

4.10 Cheb

Přestože město Cheb zažívalo ve své historii mnoho mezistátních sporů kvůli své ryze německé orientaci, po vyhlášení Československa k žádným nepokojům nedocházelo. Chebské nádraží ze státního hlediska řídila jak Německá říšská dráha (Deutsche Reichsbahn), tak přirozeně i Československé dráhy. Cheb v té době ležel na důležité železniční trati Mnichov – Řezno – Cheb – Lipsko – Berlín. Veškeré komunální úřady se nacházely v německých rukách. Ale i zde prosazoval stát svá ustanovení, například o dvojjazyčných pojmenováních ulic, přestože v Chebu žilo československých občanů minimální procento. Zde totiž i přes příchod českých státních zaměstnanců nedosahoval počet českojazyčných obyvatel 10%. Dvojjazyčné pojmenování ulic podráždilo výraznou německou většinu v Chebu.⁴⁹

Události, které ve městě následovaly, myslím, stojí za zmínění. V noci z 13. na 14. listopadu 1920 obsadili českoslovenští legionáři horní část chebského náměstí, aby tam povalili pomocí nákladního auta sochu římsko - německého císaře Josefa II., která zde byla vztyčena v roce 1887. Symbolicky se ze sochy ztratila pravá paže vladaře – reformátora spolu s rukou, v níž držel toleranční edikt z roku 1781. Postup pachatelů zdánlivě potvrzoval oprávněnost všech předsudků týkajících se československého státu. Přirozeně propukla ve městě válka emocí. Němci sochu znovu vztyčili a zajistili ji řetězy – ovšem bez chybějící paže a tolerančního ediktu. I

⁴⁸Cit. in Leo Herrmann, „Erinnerungen eines sudetendeutsschen Zionisten“, Mitteilungsblatt der Hitachduth Olei Germania, duben 1938, str. 8.

⁴⁹ Frank Boldt, Cheb, město evropských dějin. Esej o česko-německé koexistenci. Praha: Paseka, 2010. str. 134

přesto, že socha měla ve městě jiný význam, obě strany pokládaly sochu za symbol „německého nacionalismu“.⁵⁰

Nejbouřlivější atmosféra ve městě, ale vlastně i v celých západních Čechách, se však pojí zejména s podzimem roku 1920. Tehdy propukly násilnosti a pouliční nepokoje kvůli odporu německého obyvatelstva k jejich odvodům do československé armády. Od 11. října probíhalo svolávání všech rekrutů ze západočeského kraje do Chebu. 14. října měli českoslovenští legionáři 33. pluku napadnout německé vojáky v místních kasárnách. Po městě se informace o údajném týrání německých vojáků začaly šířit a německé obyvatelstvo následně napadalo československé vojáky. Mezi nejznámější konflikt tohoto dne patří napadení nadporučíka Karla Jiříčka, na kterého při zatíkaní zběhlého rekruta zaútočil dav a on v sebeobraně postřelil jednoho z útočníků, Josefa Forstera.

Tím však spor mezi chebským obyvatelstvem neskončil. V roce 1923 spáchal v Praze český levicový radikál atentát na československého ministra financí Aloise Rašína. Pražské ministerstvo vnitra této události využilo jako záminku k odstranění chebské sochy. Ministerstvo přikázalo, odvolávajíc se na „zákon na ochranu republiky“, komunálním úřadům v Chebu, aby přenesly pomník na neveřejné místo. Město Cheb příkazu uposlechlo a umístilo sochu na dvoře městského archivu.⁵¹

4.11 Parlamentní volby v roce 1920

Od samého počátku samostatného státu v roce 1918 uvažovali českoslovenští politici o německé účasti v československé vládě. Ať už šlo o myšlenku, že ve vládě by měl zasedat alespoň jeden německý ministr nebo o pozvání adresované Rudolfu Lodgman von Auen do Národního výboru, které ovšem nebylo ze strany československých politiků jednohlasné. V neposlední řadě také Národní výbor pro Moravu nabídl v zastupitelstvu Němcům dvě ze šesti křesel.⁵²

Německé politické strany se zhruba od roku 1922 podle zásadního vztahu ke státu seskupily do dvou politických proudů, aktivismu a negativismu. Zatímco první hledal

⁵⁰ Frank Boldt, Cheb, město evropských dějin. Esej o česko-německé koexistenci. Praha: Paseka, 2010. str. 136.

⁵¹ Tamtéž, str. 136.

⁵² Johann Wolfgang Brügel, Češi a Němci 1918-1938. Praha: Academia, 2006. str. 216

možnosti soužití a spolupráce, druhý pohlížel na československý stát jako na nezbytné zlo, které musí být odstraněno.⁵³

Aktivistické strany byly smířeny s existencí Československého státu v daných hranicích a vyjadřovaly zájmy větší části německé menšiny. Mezi tyto strany patřila především Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR (Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik - DSAP), Německá agrární strana oficiálně Svaz zemědělců (Bund der Landwirte - BdL), Německá křesťansko – sociální strana lidová (Deutsche Christlichsoziale Volkspartei - DCV).

Nacionalisté setrvali v odmítavém postoji vůči československé republice. Sdružovali se jednak v Německé národně socialistické dělnické straně (Deutsche national – sozialistische Arbeiterpartei – DNSAP), jednak v Německé národní straně (Deutsche Nationalpartei – DNP). První z těchto dvou negativistických stran byla, nazývaná též stranou hakenkreuzlerů, vedl Hans Knirsch, Rudolf Jung a Hans Krebs. Knirsch měl svůj hlavní stan v Duchcově, kde vydával list Der Tag. V čele druhé, slabší strany, která zastupovala konzervativnější střední vrstvy městského obyvatelstva, stál Rudolf Lodgman von Auen, Othmar Kallina a Ernst Schöllich. Tato strana udržovala styky s Hugenbergovou nacionální stranou v Německu.⁵⁴

Po přijetí ústavy mohly proběhnout první parlamentní volby, které se konaly 18. dubna 1920. Ve volbách zvítězila s velkou převahou československá i německá sociální demokracie. Českoslovenští sociální demokraté se stali se 74 křesly nejsilnější stranou v poslanecké sněmovně. Němečtí sociální demokraté byli s 31 křesly na druhém místě. Tyto výsledky potvrdily dominující postavení sociální demokracie mezi sudetskými Němci. Strana získala více jak dvojnásobek hlasů proti seskupení vyhroceně nacionalistických stran DNP a DNSAP.⁵⁵

⁵³ Karel Richter, Sudety. Praha: agentura FAJMA, 1994. str. 74.

⁵⁴ Tamtéž str. 75.

⁵⁵ Jaroslav Toms, Přehled vývoje česko-německých vztahů na území České republiky od 12. století do roku 1947. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. str. 73.

Hlasy německých voličů v parlamentních volbách (18. 4. do poslanecké sněmovny a 25. 4. do senátu) připadly těmto stranám:

Název strany	Počet hlasů	%	Počet mandátů
Německá sociálně demokratická strana	689 589	43,5	31
Volební blok DNP a DNSAP	328 735	20,7	17
Svaz zemědělců	241 747	15,2	13
Německá křesťansko-sociální strana lidová	156 751	9,9	9

(Jaroslav Toms, Přehled vývoje česko-německých vztahů na území České republiky od 12. století do roku 1947. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002. str. 72.)

4.12 Projevy německého nacionalismu na západě Čech v roce 1920

Bouřlivá atmosféra let 1918 – 1919 se na západě Čech přenesla i do roku 1920. Vlna nacionalismu byla silná na české i německé straně. Složitě se situace vyvíjela zejména na česko – saských hranicích, především ve velkých podkrušnohorských městech.

Dne 4. března 1920 se konaly pietní akce, které připomínaly první výročí násilných střetů za 3. – 4. 1919. Proběhly prakticky ve všech městech a větších obcích západních Čech. Například v Chebu zhruba 500 obyvatel města pochodovalo na hřbitov, kde položili věnce na hroby obětí generální stávky. Ve Falknově se ke smuteční chůzi sešlo dokonce 1500 obyvatel.⁵⁶

⁵⁶ Karel Řeháček, Němci proti Československu na západě Čech (1918 – 1920). Plzeň, 2008. str. 92.

Nejbouřlivější atmosféra tohoto roku se však pojí s podzimem. Týkaly se odporu vůči odvodu německých rekrutů do československé armády.⁵⁷ V Chebu probíhalo po „pomníkových incidentech“ ještě mnoho pouličních střetů a jejich konec se v listopadu 1920 zdál v nedohlednu.

Listopadové události v Chebu měly vliv i na ostatní města západních Čech. Ve Františkových lázních se pokusil dav asi 100 osob svrhnout sochu císaře Františka. V Aši dne 17. listopadu 1920 chtěla československá kulometná rota pomstít události v Chebu a rozhodla se strhnout sochu Josefa II. V noci na 18. listopadu se ve městě kvůli pokusu o stržení sochy ze strany československých vojáků, strhla vlna nepokojů. Nejkritičtější situace nastala kolem 3. hodiny noční, kdy rozzuřený dav německého obyvatelstva zaútočil na československé vojáky po celém městě. Na následky střelných zranění zemřel tu noc hodinář Ferdinand Künzel, později ještě syn hostinského Robert Kässmann (průstřel břicha) a pekařský mistr Eduard Schindler (průstřel prsou), dalších sedm osob bylo výstřely zraněno.⁵⁸

Terčem nacionalistických útoků německého obyvatelstva byly v roce 1920 také české školy. V neděli 17. října 1920 se v Tachově konala slavnost k příležitosti otevření československé menšinové školy. Na tachovské nádraží se toho dne dostavil dav asi 500 Němců, který čekal na zástupce nově otevřené školy. Okamžitě po příjezdu české delegace jej rozzuřený dav napadl, proto čeští učitelé na doporučení četníků odjeli zpět do Plzně.⁵⁹

Ve Všerubech na Domažlicku se 20. října 1920 uskutečnila protičeská schůze spojená s průvodem. Další protesty proběhly v tomto období také na Podbořansku, v Řeži, v Německých Hořovicích a Žihli.

V reakci na tyto události (především na ty v Chebu) se začalo radikalizovat české obyvatelstvo v Plzni. Téměř 10 tisícový dav napadal vše německé ve městě: Německý dům a Německé divadlo v Riegrově ulici, Pilsner Tagblatt v Kovářské ulici, německou průmyslovou školu v Tylově ulici a další. Proti těmto pouličním násilnostem ze 17. a 18. listopadu se postavila převážná většina Plzeňanů a tisk.⁶⁰

⁵⁷ Viz str. 27.

⁵⁸ SOA Plzeň, KS Cheb, kart. 97, sign. Vr. 2527/20, hlášení OČV v Aši OS v Aši z 19. 11. 1920

⁵⁹ Karel Řeháček, Němci proti Československu na západě Čech (1918 – 1920). Plzeň, 2008. str. 108

⁶⁰ Tamtéž, str. 109.

4.13 První roky republiky

Dne 15. února 1921 proběhlo historicky první československé sčítání lidu. Výsledky ukázaly výrazné změny oproti poslednímu sčítání z roku 1910. Přesto, že válka způsobila absolutní úbytek obyvatelstva, „Čechů“ mezi lety 1910 až 1921 přibýlo (relativně o téměř 5 %), „Němců“ bylo napočteno o 426 tisíc méně (o 4 %). Výrazný úbytek obyvatelstva německé národnosti měl několik příčin. Německá strana utrpěla větší válečné ztráty a zároveň dosahovala nižší úrovně porodnosti. V neposlední řadě přispěla k této změně i jiná metodika sčítání. Češi, kteří byli za Rakousko – Uherska zapisováni jako obyvatelstvo německé obcovací řeči, se podle nové definice přihlásili k české národnosti. Ke své národnosti se nově přihlásilo přes 30 tisíc Židů, a to hlavně z řad obyvatelstva německé obcovací řeči.⁶¹

Tabulka výsledků sčítání lidu z r. 1921

Národnost obyvatel ČSR	Absolutní počet obyv. v ČSR	% z celkového počtu obyv.
Československá	8 020 000	64,79
Německá	3 218 000	23,63
Maďarská	762 000	5,60
Židovská	191 000	1,40
Polská	110 000	0,81
Ruská	477 000	3,51
Jiná	35 000	0,26
Celkem	13 613 000	

(Kural Václav, „Konflikt místo společenství?“. Češi a Němci v Československém státě (1918 – 1938) Praha: R, 1993. str. 213.)

V dubnu 1921 nabídl prezident Masaryk německým politikům vstup do československé vlády. Ti však tenkrát nabídku nepřijali. V jednom interview, poskytnutém novinám jedné německé vládní strany, prohlásil, že vstup Němců do vlády je počátkem toho, co vždycky chtěl. „Principiálně jsem z demokratického

⁶¹ Šamanová Gabriela, Národnost ve sčítání lidu v českých zemích. Časopis Naše společnost. 2005/1. str. 12.

stanoviska pro autonomii, vedle přirozené centralizace, kterou s sebou přináší moderní státnost.⁶²

V první polovině 20. let (1921 – 1923) došlo v poválečné Evropě k hospodářské krizi, kterou se povedlo ČSR zvládnout pomocí státních zásahů lépe než například v Německu nebo Rakousku. Díky tomu se toto období dalo považovat za relativně klidné. V roce 1926 vydala Švehlova vláda nová jazyková nařízení, která byla spjata s plněním jazykového zákona přijatého již v roce 1920, podle kterého byl oficiálním státním jazykem jazyk československý. Desetitisíce Němců přišli o práci a situace se začala opět vyhrocovat.

Například v roce 1923 se musel Nejvyšší soud zabývat protizákonnými výzvami k Němcům, aby nepřijímali zaměstnance české národnosti a aby nerukovali na vojnu, protože v případě války s Německem se Československo rozpadne, aby se nedostavili k uvítání prezidenta republiky, aby nekupovali u českých obchodníků, přičemž výzvu k nepřijímání Čechů do služeb vydal dokonce i Svaz německých zaměstnanců. V německých časopisech se objevovaly urážlivé výroky o Češích. Do některých zábavních podniků, restaurací i veřejných míst se zakazoval přístup Čechům.⁶³

4.14 Německá účast ve vládě

Po uzavření všech mírových smluv v Locarnu v roce 1925 se ministr zahraničí Edvard Beneš vyjádřil pro vstup Němců do vlády.⁶⁴ Ke vstupu německých zástupců do vlády přispěla především situace, kdy agrárářům šlo o vytvoření koalice bez socialistů. V nové pravicové vládě Antonína Švehly zasedli roku 1926 dva němečtí ministři. Svaz zemědělců zastupoval Franz Spina, křesťanské sociály Robert Mayr – Harting.⁶⁵

Vstupem těchto dvou politiků do Švehlovy vlády začalo období aktivismu. Dr. Franz Spina, profesor české literatury, se stal ministrem veřejných prací a vídeňský

⁶² Johann Wolfgang Brügel, Češi a Němci 1918-1938. Praha: Academia, 2006. str. 263.

⁶³ Karel Richter, Sudety. Praha: agentura FAJMA, 1994. str. 76.

⁶⁴ Johann Wolfgang Brügel, Češi a Němci 1918-1938. Praha: Academia, 2006. str. 251.

⁶⁵ Zdeněk Beneš, Václav Kural, Rozuměti dějinám. Vývoj česko – německých vztahu na našem území v letech 1848 – 1948. Pardubice: Gallery, 2002. str. 79.

profesor dr. Robert Mayr - Harting byl jmenován ministrem spravedlnosti. Následující léta Československá republika prosperovala a poprvé přišlo relativní uvolnění a optimismus do německých řad.

5. ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce mělo být objektivní shrnutí vztahů Čechů a Němců v západočeském regionu v období po skončení první světové války až do vstupu německých politiků do Československé vlády. Období 1918 – 1926 je podle mého názoru stejně důležité jako období Mnichovské dohody a následného Protektorátu.

O problematice vztahů těchto dvou národů napsali historici mnoho. Spory se datují hluboko před vznikem československého státu, proto tomuto období věnují první kapitoly. Doba mezi lety 1918 – 1926 nám může v mnohém pomoci pochopit události, které proběhly v letech 1938 – 1945 a následně v roce 1948.

Do dnešních let považují mnozí Němci vznik Československé republiky za chybně konstruovaný stát, který utlačoval menšiny. Podle mého názoru šlo především o strach německé menšiny z neuznání jejich práva na sebeurčení. Němci měli v rakouské monarchii několik staletí vůdčí postavení, což mělo za následek jejich velice negativní vztah k nově utvořenému státu. Češi mnohokrát nabídli německé politické reprezentaci účast při budování státu, ti to však zpočátku odmítli. Místo toho se snažili o secesi československých pohraničních oblastí, za což je často odsuzovalo zde žijící německé obyvatelstvo.

Z tohoto důvodu Češi cítili k Němcům silnou nedůvěru, která se postupně prohlubovala. Němcům šlo naopak o nespravedlnost, že se nemohou připojit k Německému Rakousku. Mladá republika se tak musela během krátké doby vypořádat s nepříjemnou situací, kdy 3 miliony německého obyvatelstva touží po separaci od československého státu.

Cílem mé práce nebylo určit konkrétního viníka následujících událostí ani kritizovat tu či onu skupinu obyvatelstva. Chtěla jsem pouze přiblížit čtenáři souvislosti, které vedly k historickým událostem, dnes tak aktuálním, tj. vztahy mezi Němci a Čechy.

6. RESUMÉ

Bakalářská práce „Sudetoněmecká otázka v západočeském regionu po skončení první světové války“ se zaměřuje na problematiku sudetoněmecké otázky v letech 1918 – 1920. Především na vývoj česko – německých vztahů v těchto letech. Německé vztahy k nově vzniklému státu Československo byl velmi negativní. Snažila jsem se postihnout okolnosti a důvody, které tyto vztahy utvářely. Na závěr jsem se pokusila zhodnotit vstup dvou německých tzv. aktivistických stran do Československé vlády v roce 1926. Práce je členěna do kapitol dle časové posloupnosti. Cílem práce je co možná nejobjektivnější popsání historie Československa na přelomu 20. let 20. století a vztahů Čechů a Němců, kteří v něm žili.

SUMMARY

Thesis "The Sudeten German Question in the West Bohemian Region after the First World War" focuses on the issue of the "Sudenten-German" problem from 1918-1920. Mainly on the development of Czech- German relations in these years. German relations to the newly created Czechoslovak Republic was very negative. I tried to find the reason and circumstances that shaped these relationships. In the last part I tried to revise the accession of two German activists parties to the Czechoslovak government in 1926. The work is divided into chapters by chronology. The aim is to objectively describe the history of Czechoslovakia at the turn of the 20th of the 20 century, relations between Czechs and Germans, who lived in it.

7. LITERATURA A PRAMENY

Literární prameny:

Ferdinand Seibt, Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. Praha: Academia, 1996, 464 s. ISBN: 80-200-0577-3.

Václav Kural, Češi, Němci a mnichovská křižovatka. Praha: Karolinum, 2002, 198 s. ISBN: 80-246-0360-8.

Alan Sked, Úpadek a pád Habsburské říše 1815-1918. Praha: Panevropa, 1995, 372 s. ISBN: 80-85846-00-4.

První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci. Publikace Česko-německé a Slovensko-německé komise historiků, sv.5, Hans Mommsen - Dušan kováč- - Jirí Malíř - Michaela Marková (edd.). 274 s. ISBN: 80-902304-8-2.

Jaroslav César, Bohumil Černý, Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety. Iredentistický puč německých nacionalistů v ČSR v letech 1918 – 1919. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1960, 231 s.

Zdeněk Kárník, České země v éře první republiky (1918-1938). Díl první. Praha: Libri, 2003, 571 s. ISBN: 80-7277-195-7.

František Peroutka, Budování státu I. 1918-1919. Praha: Lidové noviny, 1991, 442 s. ISBN: 80-7106-040-2.

Zdeněk Kárník, Socialisté na rozcestí. Habsburk, Masaryk či Šmeral? Praha, Karolinum, 1996, 554 stran. ISBN: 80-7184-128-5.

Václav Čada, 28. říjen 1918 – Skutečnost, sny a iluze. Praha, Mladá fronta, 1988, 304 s.

Tomáš Jílek, Kapitoly z historie západních Čech od pravěku do současnosti. Plzeň, Západočeská univerzita, 2010, 88 s. ISBN: 978-80-7043-910-4.

Kateřina Mertová, Minulostí západočeského kraje XXVIII, 4. březen 1919 v Kadani. Plzeň: Archiv města Plzně, 1992. str. 221 – 231.

Karel Řeháček, Minulostí západočeského kraje XXXVII, Příklad Pavlína Kalserové a protiněmecké nepokoje v Plzni (17. – 19. květen 1919). Plzeň: Archiv města Plzně, 2002. str. 198 - 207. ISBN 80-86067-71-8.

Zdeněk Kárník, Malé dějiny Československé (1867-1939). Praha: Dokořán, 2008. 502 s. ISBN: 978-80-7363-146-8.

Karel Schelle, Meziválečné Československo a Evropa. Ostrava: KEY Publishing, 2008, 100 s. ISBN: 978-80-87071-98-4.

Milan Sládek, Němci v Čechách, Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848-1946. Praha:Pragma, 2004, 205 s. ISBN: 80-7205-901-7.

Jaroslav Toms, Přehled vývoje česko-německých vztahů na území České republiky od 12. století do roku 1947. Plzeň: Západočeská univerzita, 2002, 136 s. ISBN: 80-7043-196-2.

Frank Boldt, Cheb, město evropských dějin. Esej o česko-německé koexistenci. Praha: Paseka, 2010, 304 s. ISBN: 978-80-7432-059-0.

Přísně tajné![5/2008], Literatura faktu. Václav Kural, Postavení Němců v ČSR 1919 – 1930. Praha: Pražská vydavatelská společnost, 2008, 143 s. ISBN: 978-80-7250-423-7.

Kateřina Čapková, Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách. Praha: Paseka, 2005, 355 s. ISBN: 80-7185-695-9.

Johann Wolfgang Brügel, Češi a Němci 1918-1938. Praha: Academia, 2006, 846 s. ISBN: 80-200-1440-3.

Karel Richter, Sudety. Praha: agentura FAJMA, 1994, 199 s. ISBN: 80-85374-22-6.

Karel Řeháček, Němci proti Československu na západě Čech (1918 – 1920). Plzeň, 2008, 182 s. ISBN: 978-80-254-3358-4.

Václav Kural, „Konflikt místo společenství?“. Češi a Němci v Československém státě (1918 – 1938) Praha: R, 1993, 272 s. ISBN: 80-901431-3-X.

Šamanová Gabriela, Národnost ve sčítání lidu v českých zemích. Časopis Naše společnost. 2005/1.

Zdeněk Beneš, Václav Kural, Rozumění dějinám. Vývoj česko – německých vztahu na našem území v letech 1848 – 1948. Pardubice: Gallery, 2002, 304 s. ISBN: 80-86010-60-0.

Archivní prameny:

Státní oblastní archiv v Plzni, Krajský soud Cheb

Státní oblastní archiv Chomutov se sídlem v Kadani

Státní okresní archiv Plzeň – sever se sídlem v Plasích

Internetové prameny:

Die Tätigkeit der deutschen sozialdemokratischen Abgeordneten im österreichischen Reichsrat. 10. Heft der Gesamtausgabe. Hrsg. im Auftrage des Klubs der deutschen sozialdemokratischen Abgeordneten. Wien 1919, s. 17. [cit. 2011–03-15]. Dostupné z WWW: < http://www.is.muni.cz/th/63542/prif_d_b1/Jen_text-finIV.txt

8. PŘÍLOHY

Příloha č. 1 Výňatek ze smlouvy mezi dohodovými mocnostmi a Československem o ochraně menšin v Saint – Germain-en-Laye (10. září 1919)

Příloha č. 2 Mapa německých provincií v Československu s nápisem „3, 5 milionu Němců chce být svobodných.“

Příloha č. 3 Kopie protokolu z 18. srpna 1925 o zřízení školy v německé obci Plešnice s vyučovacím jazykem československým.

Příloha č. 1

Výňatek ze smlouvy mezi dohodovými mocnostmi a Československem o ochraně menšin Saint-Germain en Laye (10. září 1919)

Čl. 1. Československo se zavazuje, že ustanovení obsažená v člancích 2 až 8 této hlavy budou uznána za základní zákony, že žádný zákon, žádné nařízení ani žádný úkon nebude v odporu nebo nesouhlasu s těmito ustanoveními a že žádný zákon, žádné nařízení ani žádný úkon úřední proti nim nebude mítí moci.

Čl. 2. Československo se zavazuje, že poskytne všem obyvatelům úplnou a naprostou ochranu jejich života a jejich svobody bez ohledu na jejich původ, státní příslušnost, jazyk rasu nebo náboženství. Všichni obyvatelé Československa budou mítí právo, aby volně projevovali jak veřejně, tak i soukromě jakékoliv vyznání, náboženství anebo víru, jejichž výkon nebude v neshodě s veřejným pořádkem a dobrými mravy.

Čl. 3. S výhradou zvláštních ustanovení smluv níže uvedených Československo uznává za československé příslušníky ipso facto a bez dalších formalit příslušníky německé, rakouské, uherské, kteří v den, kdy nabude působnosti tato smlouva, mají, a to podle okolností, bydliště nebo právo domovské na území, které jest nebo bude uznáno za účásti Československa nebo mírových smluv s Německem, Rakouskem a Maďarskem, nebo podle jakýchkoliv smluv uzavřených za účelem nynějších poměrů.
[...]

Čl. 7. Všichni státní občané českoslovenští budou rovni před zákonem a budou používati stejných práv občanských bez ohledu na rasu, jazyk a náboženství. Rozdíl

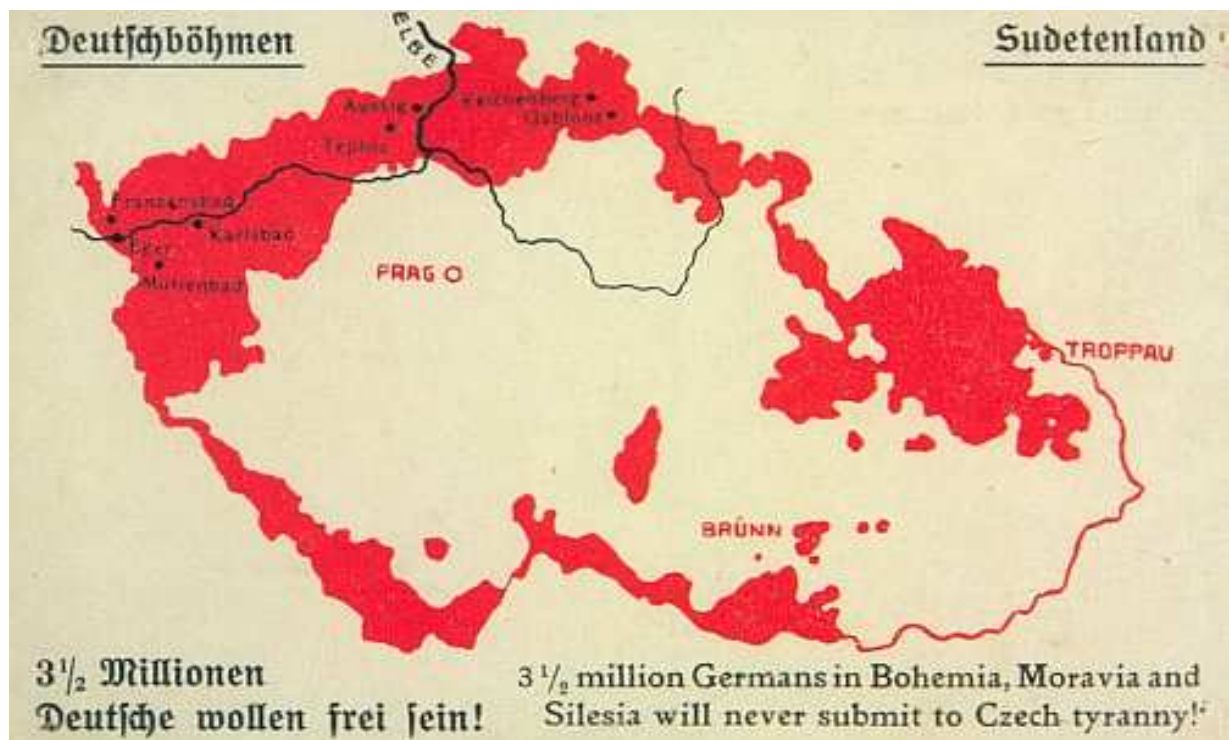
v náboženství, víře nebo vyznání nemůže býti žádnému státnímu občanu československému na závalu, pokud jde o požívání práv občanských a politických, a zejména pokud jde o přístup do veřejné služby, úřadů a k hodnotám nebo vykonávání jakékoliv živnosti nebo povolání. Státním občanům československým nebude ukládáno žádné omezení, pokud jde o volné užívání jakéhokoliv jazyka ať ve stycích soukromých a obchodních, či ve věcech týkajících se náboženství, tisku nebo veřejných projevů jakéhokoliv druhu, ať ve veřejných shromážděních. Jestliže by vláda československá zavedla nějaký úřední jazyk, bude přes to poskytnuta státním občanům československým jiného jazyka než českého přiměřená možnost, aby před soudy používali svého jazyka jak ústně, tak písemně.

Čl. 8. S příslušníky československými, náležejícími k menšinám národnostním, náboženským neb jazykovým, bude po právu a ve skutečnosti za stejných záruk zacházeno stejně, jako s ostatními příslušníky československými. Zvláště budou mít stejné právo, aby vlastními nákladem zakládali, řídili a pod dozorem měli ústavy lidumilné, náboženské a sociální, školy a jiné ústavy výchovné, s právem používati tam volně svého jazyka a svobodně tam vykonávati své náboženství.

Čl. 9. Pokud jde o veřejné vyučování, vláda československá poskytne ve městech a v okresech, v nichž je usdlý značný zlomek občanů československých jiného jazyka než českého, přiměřené příležitosti, zajišťující, aby dětem těchto československých občanů se dostalo vyučování v jejich vlastní řeči. Toto ustanovení nebude však vládě československé bránit, aby neučinila povinným vyučování řeči české. V městech a okresech, v nichž je usdlý značný zlomek příslušníků československých, náležejících k menšinám náboženským nebo jazykovým, zabezpečí se těmto menšinám slušný podíl na požitku a upotřebení částek, které mají býti vynaloženy na výchovu, náboženství neb lidumilnost z veřejných fondů podle rozpočtu státního, rozpočtů obecních neb jiných. [...]

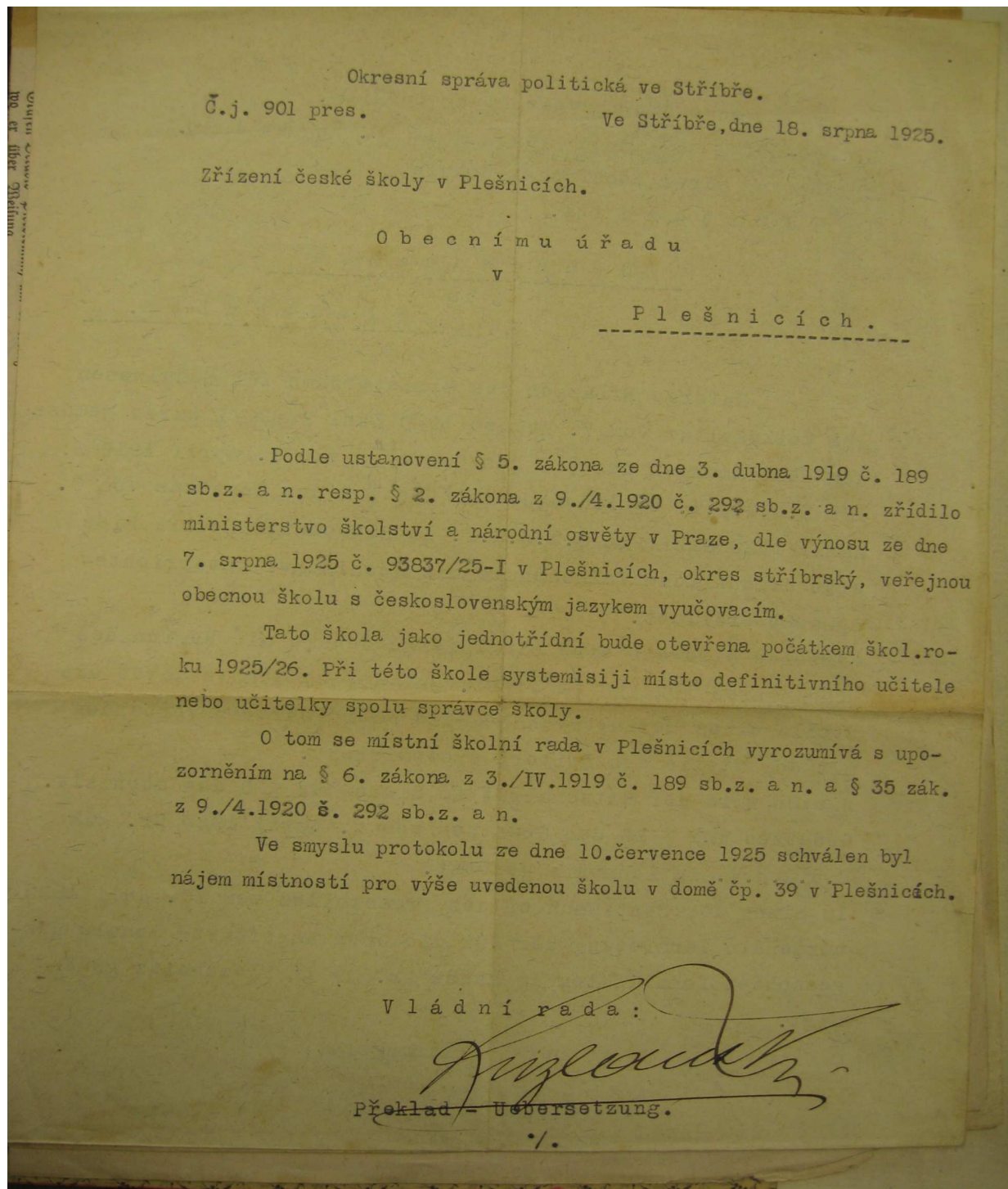
Zdroj: <http://www.zasvobodu.cz/>

Příloha č. 2



Zdroj: <http://www.kohoutikriz.org/priloha/boyer.php>

Příloha č. 3



Zdroj: SOkA Plasy, Obecná škola (německá) Plešnice, (neuspořádáno), 1896 – 1934, školní kronika.